

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Evsebivs || De Euangelica pr[a]eparatione

Eusebius <Caesariensis>

[Augsburg], 1522

VD16 E 4299

Liber Tertivsdecimvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-34477

EVSEBII PAMPHILI LIBER
TERTIVS DECIMVS.

Quod Plato Gentilium deos contemnebat. CAP. I.

Ed abunde iam, ut puto, platonice philosophiam quasi Hebræorum lingua in græcam esse translata demonstratum est, nunc reliqua persequamur. Primum igitur considera, quomodo patriam de dijs opinionem tanquam falsam redarguebat, hoc modo scribens in Timæo. Sed de aliorum demonum atque deorum generatione scribere maius est opus quam humeris nostris ferre possumus, quare his qui hæc crediderunt credere debemus, qui cum a dijs orti sint, & parentes suos qui sint, optime teneant, nullo modo falluntur. Quare quis nec necessario, nec verisimiliter dicat: tamen quia rem suam enarrant, æquum est ut eis fidem adhibeamus, legi obtemperantes. Quare secundum prisorum instituta, genealogia deorum terminetur, credanturque cæli & terre filij Oceanus & Tethys fuisse, ex quibus Phorcus, Saturnus, Ops, & alij quæ plures nati sunt, a Saturno autem & Ope Iuppiter & Iuno. Primum igitur deorum nepotes poetas appellas, deridere mihi deos videtur, non deos, sed homines nepotibus eorum natura similes fuisse ostendens. deinde theologos ipsos, quos deorum nepotes appellavit, vehementer carpere videtur, cum inferat, quæ absque necessaria, imo vero verisimili demonstratione dicant. Locari autem videtur dicens, quæ ipsi probe progenitores cognoverint suos, & quod impossibile sit, deorum filijs non credere, præter sententiam autem animi sui, deos esse appellasse manifeste ostendit, quæ ut legem patriam videlicet sequeretur, ita dixisse fatetur. Quæ omnia ita esse facilius cognosces, si audias quomodo clara voce theologos gentium omnes his verbis in Epimenide reprehendat. Theologiam ergo inquit & uniuersam productionem, quoniam male maiores nostri de his tradiderunt, suscipere melius est, ac ita defendere, ut aduersus impios dicere nil timeamus, iure autem maiorum Theologiam contemnendam esse in secundo de republica docet, ubi de poetis & Theologis, & de gentium dijs his verbis utitur, quæ diligenter quæso animo uoluas. In maioribus inquit minores quoque uidebimus, oportet enim eandem esse naturam, & idem posse maiores atque mi-

F. nores

nones. Nonne ita tibi uidetur? Videſ inquit, ſed non intelligo, quos tu maiores appelles. Eos inquam, quos Heſiodus atq; Homerus, cæteriq; poetæ nobis tradiderunt. Omnes nanq; Poetæ fabulas cõponentes falſa hominibus & cecinerunt & canunt. Reijciēdi ergo ſunt non ſolum quia mentiunt, uerum etiam maxime, q̄a non bene mentiuntur, ſed ſunt quaſi pictores, diſſimilia omnino illis pingentes, atq; contraria quæ pingere debuerunt. Hæc inquit recte accuſanda ſunt, ſed quænam ſunt falſa atq; improbe dicta? Primum inquã maximum, & de rebus maximis mendacium non bene mentitus eſt, q̄ dixit, Cælum ea feciſſe, quæ ab Heſiodo narrantur, & quod Saturnus ipſum ultus fuerit. Nam etiam ſi uera eſſent, tacenda omnino tamen putarent, nec ita facile ad om̄es efferenda, ſed maxime certe cælanda. Quod ſi neceſſitas quædã dicere cogeret, pauciſſimis tradenda fuiſſe. Ardua enim ſunt, nec prædicandã o Adymante in ciuitate noſtra. Nec enim iuueni perſuadendum eſt, ulciſci parentes oportere, etiam ſi iniuriam inferant, nec autem omnino credendum eſt, deos inter ſe ita diſſidere, ut alius alij bella & pugnam cieant, nec em̄ uera hæc ſunt, nec nobis conducibilia, qui ſi rempublicam cõſeruare uolumus, inſeſtina bella, odia, & ſimulationes turpiſſimas ducere debemus, nec gigantũ aduerſus deos pugnas, & heroum in cognatos adoleſcētibus explicandas iudico. ſed ſi aliquo modo poſſemus, nunq̄ ciui ciuem fuiſſe inimicum id libenter perſuaderemus. Hæc enim maxime adoleſcentibus, hæc uiris, hæc ſenioribus prædicãda. Quare poetæ cogēdi etiam ſunt hæc carminibus ædere. Saturni autem uincula, & Vulcani a patre proiectio, cum auxiliũ pulſatę matris afferret, deorumq; pugna, quas Homerus conſcripſit, nullo modo audiendæ. Nam etiam poetę quam optime atque utiliter de deo fingere debent. Multum enim ad uirtutem huiuſmodi carmina conducunt, Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem de dijs fabulas eſſe, ut respondeamus, ſi quis interroget.

Quod mendoliſſime de deo poetæ ſcripſerũt. CAP. II.

Non ſumus inquit o Adymante in præſentia Poetæ, ſed urbium conditores. Conditorem autem urbis oportet formas quaſdam rerũ tenere, in quibus uerſari poetæ ita debent, ut inde digredi ſibi non liceat. Recte inq̄ dicis. Sed quænam

quam istæ formæ sunt: Tales certe inquit qualis sit deus, heroicis
 lyricis, tragœdisq; dicendum est. nam cum deus bonus uere sit, nihil
 ei mali attribuere debent. Bonum autem nullum nocet, an non? Ita
 uidet inquit. Putasne igit quod innoxium est nocere, an non? Nullo
 modo inqt. Quod autem non nocet facit ne quicq; mali? Neq; id qui/
 dem. Qd' porro nihil mali facit, nullius certe mali causa erit. Assen/
 tio. Nihil ergo nocebit. Præterea omne bonum utile est, an non? Utile
 uidelicet. Erit ergo causa felicitatis. Ita prorsus. Sequitur ergo ipsum bo/
 num non esse causam omnium, sed eorum solummodo quæ probe se ha/
 bent, malorum uero minime. Id iam negari non potest. Necessse igitur
 est inquam, quoniam deus bonus est, non omnium, ut multi putant, sed
 paucorum (pauciora enim bona quam mala sunt) causam esse. Malorum uero
 non deus, sed alia quædam causa est. Hæc mihi uerissime dici uidentur.
 Non ergo audiendus est Homerus, cum ita impudenter de deo lo/
 quatur, quod duo apud Iouem dolia sunt, alterum bonis, malis alte/
 rum fatis plenum, & cui Iuppiter ex utrisq; dederit, is modo feliciter,
 modo contra se habet: cui autem mala solummodo destinauerit, hunc
 magna semper erumna calamitasq; pestis insequitur. Fœderis au/
 tem confusionem si quis per Pallada & Iouem esse cecinerit non approba/
 bimus, nec contentiones atq; pugnas deorum, nec quod Aeschilus di/
 cit, occasiones diuinitus hominibus dari malorum, quando eos deus
 perdere uoluerit, nec nobis calamitas cæteraq; huiusmodi audienda
 sunt. Sed uel non fuerunt a deo illa facta, uel si a deo facta contendent,
 dicendum cum qui puniuntur miseri sunt, non deum creatorem, sed
 miseriam suam sibi debita supplicia concitasse, quibus cruciati me/
 liores facti sunt. Sed modo hæc præmittenda. Malorum autem si quis
 audet causam deum dicere, siquidem uolumus bonis ciuitatem legi/
 bus fundare, nullo modo patiemur. Nec enim phas est id dicere, nec
 conducibile, nec congruens, sed omnino nephandum ac falsum. Pro/
 batur mihi hæc lex inquit, sitq; ista prima formulæ, quod nulli omnium
 liceat malorum, sed bonorum solummodo causam deo attribuere.

Qd' deus immutabilis ac uerus est. CAP. III.

AD hæc responde quæso, utrum putes ab illa in aliam formam
 deum mutari, ut nos decipiat, an simplicem esse, ac nunquam
 mutationem aliquam suscipere. Non habeo inquit modo

Ergo quod

quod respondeam. Si quid autem a forma sua mutetur, uel a seipso, uel ab alio mutari necessarium putas, an non? necessarium certe. Quod autem summum, optimum, potentissimumque est, mutari ab illo non poterit, haec autem omnia deus est; non ergo diuersas ab alio formas accipiet. A seipso autem mutari qui potest dicitur: utrum enim ad melius, an ad peius mutabitur? Necessesse est inquit si mutatur, quod mutatur optimum est, ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymante sponte se quaequam in peius mutare. Minime inquit, neesse igitur est cum sit pulcherrimus atque optimus, simplicissimum eum esse, ac in forma sua semper constantissime manere. Mihi etiam ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos quasi peregrinos orbem circumire alferat, nec multa de Protheo ac Thetide mendacia dicat, nec Iunonem in Antistidem commutatam ea fecisse contendat, quae multi conscripserunt. Sed haec, omniaque his similia pellantur a ciuitate. Sed forsitan inquit ipsi quidem dii pullo modo mutantur, nostra vero phantasmata ita mouent, ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inquam uellet, ne unquam deus mentiri, aut seducere re uel uerbo falsa nobis phantasmata imprimens? Nescio id quidem inquit. An ignoras inquit quod uere falsum est, si ita dicere conuenit, id non deos solum, uerum etiam hominibus odio esse? Quomodo id dicitis inquit? non enim intelligo: putas enim inquam magnum quid me dicere, ego vero dico cum falsum ita in animo se habeat, ut errore intellectus circumuoluatur, atque ignorantia nemo penitus id uellet, & oderunt omnes id falsum: hoc enim est, quod paulo ante dicebam, uere falsum animi eius qui mentitur ignorantia. Falsitas enim quae in uerbis est, eius falsitatis imago est, qua animus seducitur, quod quidem falsitatis simulachrum sincera puraque falsitas non est, atque ideo non semper odio dignum est, conducit enim nonnunquam uel aduersus hostes, uel ad eos, qui amici uidentur, quando mali aliquid inferre conantur. Tunc enim ad incommodos euerfionem falsitate uti non incommodum est: prisca etiam, quam certe scire nequimus, quam uerisimiliter fingentes non nihil inde utilitatis adipisci conamur. Qua igitur ratione falsitas deo conueniet, utrum quia prisca nesciat: an quia hostes uehementer formidet? an quia suorum insidias uelit effugere? Nihil inquit horum de deo dici potest; mentiri ergo deum nephas est dicere, unde simplex maxime & uerum

uerus uerbo atq; re est, nec ipse in seipsum mutat, nec alios aut phan-
 tasmatis, aut uerbis, aut signis uigilantes, aut dormientes decipit.
 Recte omnia ista dicta sunt inquit. Sit ergo ista secunda formula, ne
 cui liceat seductorem, aut mendacem, aut mutabilem aliquo modo
 deum appellare. Quare non est laudandum illud Homericum, quod
 somnium Agamemnoni missum est, nec Aeschylus audiendus, cum
 fingat Thetida dicere, Apollinem in nuptiis suis optimos eam filios
 ac longae uitae habituram cecinisse. Et ego Thetis apud eum dicit,
 diuinum Apollinis os falsum posse dicere non sperabam, nunc autem
 uideo ab eo ipso, qui mihi secunda de filiis cecinit, filium meum esse
 interfectum. Haec caeteraq; huiusmodi pellenda omnino a ciuitate
 sunt. Quod igitur Plato uerbis precipit, id ipsum re in Hebraeorum scri-
 ptura factitatum inuenies; nullam enim de deo turpe fabulam, nullam
 de angelis, nullam de prijs uiris inuenies. Cum autem bonorum causam
 esse deum Plato asserat, nonne a Mose illud accepit, qui singulis cre-
 atis subiungit. Et uidit deus, quia bonum. Et omnia simul repetens. Et
 uidit deus inquit uniuersa quae fecerat, & ecce ualde bona; nec unquam
 apud Hebraeos malorum causa deus putatus est. Quare propheta etiam
 ad hominem, qui sua se uoluntate deprauauit, his uerbis utitur. Fru-
 ctuosam ego te uitem plantaui, quomodo retro uersa es? Quot si ali-
 cubi mala diuinitus improbe dare scribit, poenas atq; supplicia mali
 uocabulo intelligere debemus, quas deus cum sit bonus non ad detri-
 mentum eorum qui puniunt, sed ad utilitatem atq; commodum mittit, si-
 cut medicus ad salutem laborantium cura nonnunquam utitur amara do-
 lorisque plena. Vnde apud Platonem quoque dictum est, utilitatem con-
 sequi eos, qui puniunt. Et Iudaeus quidam dixit. Castigat dominus
 quem diligit. Quod autem mutari deus non potest, sic a persona eius in
 scriptura dictum inuenit. Ego dominus deus uester, & non mutor.
 Et apud Psalmistam, Omnes sicut uestimentum ueterascent, & sicut
 opertorium mutabis eos & mutabunt. tu autem idem ipse es, & anni
 tui non deficient. Quod si dei uerbum in forma figurae hominis uen-
 turum scriptura predicat, quod nos una uenisse affirmamus, atque ideo
 mutatione deo attribui nonnulli putent, sciant quia non ut gentium fa-
 bulae de Protheo, Thetide, atque Iunone; nec ut caeteri dii, quae errantes
 sicut peregrini orbem circumeunt, ita uerbum dei Hebraeorum scri-

ptura in hominē mutatum esse affirmat. Verū quoniā rationale animal homo dei a deo errauit, ut neq; deum deiq; providentiā, neq; se ip̄um cognosceret, sed in naturā bestiarū male agendo incidit, idcirco deum ut medicum & saluatorē uenturum p̄dicebat, non quidem a sua natura mutatum. Non enim seduxit eos qui uiderunt, sed utramq; uerissime cōseruauit; uisibilem dico atq; inuisibilem naturam, uisus enim homo est, & quidem uerus homo fuit, uerbum etiā dei uerum, filiusq; dei uerus est. Quare non seduxit credentes, neq; falsitas ulla in eo inuenta est, qualis etiam Platoni deus esse uidetur. Maxime igitur deus uerbum uerbo atq; re simplex est, nec a seip̄o mutatus unquam fuit, nec alios, aut phantasmate, aut uerbo, aut signo uigilantes, aut dormientes decapit, sed sicut rationalium medicus animarum salutem uniuerso generi hominū afferentes, uere non phantastice hominem assumpsit, ac ita nobis omnibus ad uerā pietatē, ad ueramq; dei cognitionē conuersionem largitus est. Talia igitur nostra sunt, eos uero qui aliter dicunt, ab ecclesia tanquā a ciuitate Platonis consilio compellimus.

Quod Socrates quia Gentilium deos spernebat, occisus est.

CAPVT III.

DEos autem gentium a Socrate quoq; contemptos fuisse, & hac de causa eiectum ab Atheniensibus diximus. His enim fere uerbis in Euthyphrone Plato utitur. Ipsi enim homines Euthyphron inquit louem optimū atq; iustissimum deorum putant, & tamē fatentur patrem ab eo uinctum fuisse, quia filios impie deuorabat; mihi autem irascuntur, quia patrem iniuriantem ulciscor. Et si contraria sibiipsis de dijs & de me dicere inueniuntur. Num inquit Socrates o Euthyphro propterea ipse accusatus sum, q̄a agre fero talia dici de deo? Hæc Numenius in libro de arcanis Platonis hoc modo exposuit. Si accusationem de Atheniensium theologia Plato scripsisset, ostendissetq; editiones parentum atq; filiorum, & deuorationes ultionesq; iniquas, & nephanda matrimonia impie dijs a Theologia eorum attribui, dedisset meo quidem iudicio causam Atheniensibus, incitassetq; ipsos ad cædem suam, atq; ita morte Socratis obisset, sed uiuere quidem ille impie tate inuolutus nunquam uoluisset, quoniam uero & uiuere & uere ac pie

ac pie dicere tuto poterat. Euthyphronem quidem uirum arrogan-
tia corruptum pro persona, non Atheniensium solummodo, sed o-
mnium quæ pie non sentiunt, ipsum autem Socratem pro perso-
na sua posuit, atq; ita ueritatem & securitatem simul cōsecutus est.

Nulla pacto iurandum sit. CAP. V.

N Critone autem mortem pro ueritate omnino despi-
ciendam his uerbis ostendit. Ego uero inquit o Crito
non modo nunc, sed semper talis fui, ut nulli magis quam
rationi credam ei quæ mihi optima uideatur, quam ob-
rem non possum nunc, quoniam isto casu oppressus sum rationes
eas quasi falsas contemnere, quas & prius, ut optimas prædicaui,
& nunc similes mihi uidentur. Et nisi meliores alias dicere habea-
mus, nec si etiam maiora quam mors & uincula pecuniarumq; ab-
lationes innuerent pericula, tanquam puer laruis territus, a propo-
sito desistam. Sed uideamus an recte prius dicebamus, quod oportet
opinionem alias improbare, alias minime. Nam si hoc ante-
quam mors instaret recte dicebatur, nunc uero aliter uidetur. Lu-
dus quidem & deliratio, disputatio nostra fuit. Sed quoniam præ-
sens tibi calamitas nulla impendet, nonne sententiam meam pro-
bas, quia scilicet aliæ hominum opiniones amplectendæ sunt, aliæ
nequaquam: nec hominum omnium, sed aliorum opiniones eli-
gendæ, aliorum uero minime? Quid ais? Probe inquam dicitur.
Bonas ergo eligendas, prauas autem eijciendas asseris, an non? As-
sero inquit. Bonæ autem nonne sapientum sunt, prauæ autem in-
sapientum? Quidni? Virum igitur uir bonus laude ac uitupera-
tione & opinione cuiusuis mouebitur, an eius solummodo, qui
ea in re præcipuum habeat artificium. Eius solummodo mihi uide-
tur. Fugienda ergo est uituperatio, & laus expetenda. Nunqd mul-
torum, sed eius solummodo qui præcipuam habeat rei, cuius lau-
des desyderas doctrinam. Ita faciendum uiuendumq; ut ipse mo-
net, cæteris omnibus contemptis. Quare ne cætera percurram, de
iustis quoque atque iniustis, turpibus & honestis non multorum
opinionem sequi oportet, sed eius solummodo qui hæc recte intel-
ligit, quem uereri atque timere quam cæteros omnes oportere
ipse censeo, quæ nisi sequamur, nec iusti uidelicet, nec probi erimus

uiri;

uiri. Quare nec uiuendum nobis est ita corruptis. Nō ergo curare debemus quid multi, sed quid diciturus esset, si quis intelligeret, aut ipsa ueritas, si ei attribueretur oratio. Hoc ubiq; pro pietatis ueritate ita factitatum a nostris est, ut nullus nostrum uoluntatem aliorū cōsideret, sed omnes uno animo Christum sequamur, nullas pecuniarum ablationes, nulla uincula, sed nec mortem quoq; ipsam timentes, quales apud Hebræos etiā priscis tēporibus multi fuerunt.

Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt.

CAPVT VI.

IN eodem nullo pacto iniuriandum esse Plato censet. Affert inquit turpitudinē iniuriāti, & dedecus iniuriā, an nō? Affert inquit. Nullo igit pacto iniuriari oportet. Fateor inquit. Nec ergo etiam læso referenda iniuriā est, ut multi putant, quoniā nullo pacto iniuriandum est, & quoniā malefacere nihil aliud est q̄ iniuriari, non oportet male alicui facere, etiam si innumerabilia mala perpeffus sis. Hæc nobis a Christo clarius p̄cipiuntur, & propheta multo ante Platonē. Si reddidi retribuētibus mihi mala, decidam ab amicis meis inanis. Et rursus. Cum his qui oderunt pacē eram pacificus. Quod autem pro ueritate mori debeamus, quod multi Hebræorum fecerunt, christianorū uero ferme innumerabiles, Socrate audi apud Platonem in Apologetico dicentem. Si dicetis inquit mihi o iudices, Anyto quidē accusatori tuo Socrates ualere dicemus, te autem hoc pacto ac fœdere liberamus, ut nunq̄ amplius, ut solebas, philosophari audeas: & si aliter feceris, ut moriaris. Si hæc mihi diceretis, cōstanter responderem, quod ego diligo q̄dem uos o uiri Athenienses, credo autē deo magis q̄ uobis. Quare quousq; uiuam & possum, nunq̄ philosophari, id est recte uiuere non desinam, nec desistam unq̄ hortari admonereq; uos, quemadmodum consueui. Hanc Platonis Socratisq; sententiam uix a solo Socrate, ab Hebræis autem & ante Christum multis & post Christum innumerabilibus constanter ipsa re approbatam inuenies. Hebræos enim etiā Saluatoris nostri discipulos fuisse non ignoramus.

Itidem.

CAPVT VII.

Sed uideamus quid de his dicat, qui pro defensione patriæ magno animo militantes, mortui sunt. Nonne igitur inquit eos qui

LIBER TERTIVS DECIMVS 3013

qui militiam fortiter pro patria facientes interierunt, aurei generis fuisse dicemus: Omnino inquit, Credemus igitur Hesiodo postq̄ aurei generis homines mortui sunt, a multis homines angustijs semideos factos liberare, mortaliumque omnium esse custodes, ac in posterum quasi deos colemus, eorumq̄ adorabimus monumenta. Similiter etiam omnes, qui præclare uixerunt, quoquo modo mortui sunt honorabimus. Hæc nos quotidie factitamus, qui ueræ pietatis milites, ut dei amicos honorantes, ad monumenta quoq̄ illorū accedimus, uotaq̄ ipsis facimus tanquā uiris sanctis, quorum intercessione ad deum non parè iuari profitemur. Hæc a Platone collegimus, ut ostenderemus hebraica illum philosophia munitum, nostris consentanea scripsisse. Plura istis apud eum inueniri ab Hebræorum sumpta scriptura non sum nescius, sed omnia colligere longum est. Verum ne soli nos ab Hebræis tam Platoni quam alijs multo furto esse ablata cōspexisse uideamur, aliorum quoq̄ testimonia qui hoc ipsum perspexerunt, ponenda sunt. Primumq̄ Aristobolum audias, qui in libro, quem ad regem Ptolemæum cōscripsit, his uerbis utitur. Apertissimum quidem est leges & disciplinam nostram diligenter fuisse Platonem secutum. Nō enim latet siquis attentius eum legat perlectam ab eo, & quidem diligēter scripturam fuisse. Scimus etiam omnes ante Demetrii Phalerei tempora, imo uero ante Alexandrum & Persarum imperium quinq̄ Mosis libros in græcam linguam quamuis non commode traductos fuisse. Totā q̄ scriptura nostra Demetrii Phalerei opera, & Philadelphi regis, cui progeniteris iussu aptissime translata est. Et post pauca. Diuinam uocem inquit cum dicatur. Et dixit deus, Fiat, & factum est, nō syllabis prolaturum sermonem, sed operis nutu ipsius constitutionem intelligere debemus. Quod mea quidem sentētia Pythagoras, Socrates, atq̄ Plato secuti dei uoces audire dicebāt, uniuersi productionem a deo emanasse uidentes, & uirtute illius contineri non dubitantes. Sed Orpheus etiam in carminibus, quæ inscripsit de uerbo sacro, diuina uirtute omnia gubernari, cunctaque a deo producta hoc modo asserit.

Vos qui uirtutem colitis, uos ad mea tantum
Dicta aures adhibite, animosq̄ intendite uestros

G Contra

Contra qui sanctas leges contemnitis, hinc uos
 Effugite, & procul hinc miseri procul ite prophani,
 Tu uero qui diuina specularis, & alta
 Mente capis, musæ uoces amplectere, & illas
 Aspiciens sacris oculis sub pectore serua
 Hoc iter ingressus, solum illum suscipe mundi
 Ingentem auctorem, solum interituq; carentem
 Quem nos præsentem, qui sit sermone docemus
 Unus perfectus deus est, qui cuncta creauit
 Cuncta fouens, atq; ipse ferens super omnia se se
 Qui capitur mente tantum, qui mente uidetur,
 Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unq;
 Quem præter non est alius, tu cuncta uideto
 Hic ipsum in terris melius quo cernere possis
 Hic etenim uideo ipsius uestigia, fortem
 Hicq; manum uideo, uerum ipsum cernere quis sit
 Nequaquam ua'leo, nam nubibus insidet altis
 Nemo illum nisi Chaldaeo de sanguine quidam
 Progenitus uidit, quem cœlorum aurea sedes
 Sublimisq; tenet, cuius se dextera tendit
 Oceani ad fines, quem de radicibus imis
 Concussiq; tremunt montes, nec pondere quamuis
 Immenso sint ferre queunt, qui culmina cœli
 Alta colens terris, nunq; tamen ille sit absens
 Ipse est principium, medium quoque, & exitus idem
 Priscorum nos hæc docuerunt omnia uoces
 Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis
 Aratus etiam sic de deo loquitur
 Ab Ioue principium, sunt Iouis omnia plena
 Quem reticere nephas, Ioue cuncti utuntur, ab ipso
 Nos sumus, ille fauet, uires cunctisq; ministrat.
 Iouem enim hic Aratus supremum deum nominauit. Sed non his
 solum, sed omnibus philosophis, qui hoc nomine digni uisi sunt, ita
 pia de deo sententia uidetur habenda, nostra lex sola diligentissime
 sanxit. Ad pietatē enim ueram sola nos adducit, & ueræ uirtutis cu-
 ram

LIBER TERTIVS DECIMVS 3015

ram habere compellit. Et post aliqua. Omnibus ergo productis inquit ad requiem a laboribus septimum diem nobis concessit. Et paulo post. Prima uero res naturaliter lux, in qua uniuersa conspiciuntur dici potest, quam quidem lucem sapientiam quoque appellare possumus. Tota nempe lux ex sapientia est, unde quidam peripatetici fulgorem ipsam appellarunt, quoniam quiescens sequitur, per totam uitam nunquam cespitabit. Quod clarius Salomon ille dixit, ante coelum & terram sapientiam genitam esse affirmans. Quod autem scriptura dicit requieuisse deum in septima die, id non quia nihil deus postea faciat dictum est, ut nonnulli putant; sed quoniam ordo rerum fixum habuit statum, qui nunquam mutatur cessasse deus dicitur. Ideo enim dicitur, in sex diebus illum coelum, & terram & omnia quae in eis sunt creasse, & ut tempora & ordo rerum secundum prius & posterius significetur. Eo enim ordine facta sunt, quo postea gubernantur & transmutantur. Lege autem iussit hanc diem nobis esse seruandam, in signum rationis septimae, quae in nobis constituta est, in qua humanarum diuinarumque rerum cognitionem consequimur. Hebdomadibus autem uniuersum uoluitur, cuncta fouens quae uiuunt & germinant, unde nomine quoque sabbatum appellamus, quod latine quies interpretari potest. Hoc ipsum Hesiodus quoque his carminibus probauit.

Primum prima dies dehinc quarta & septima sacra est. Et rursus. Septima lux rursus sacra & praefulgida uenit.

Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat.

Septima lux aderat, cuncta & perfecta fuerunt. Et rursus.

Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.

Hoc enim significat, quod obliuione uitaeque animae, in septima secundum ueritatem ratione, ubi cognitionem ueritatis adipiscimur, omnia praedicta relinquuntur. Linus etiam haec cecinit.

Septima cum uenit lux cuncta absoluiere coepit

Omnipotens pater inque bonis est septima, & ipsa

Est etiam rerum cunctarum septima origo

Septima prima eadem perfecta & septima septem

Vnde etiam coelum stellis errantibus altum

Voluitur, & circulis totidem circum undique fertur.

G iij Haec

Hac ab Aristobolo nobis sumpta sunt. Nunc Clamentem quid de hac ipsa re scripserit audiamus. Modo inquit a Barbara, ut ipsi dicerent philosophia, multos furatos Gracos fuisse ostendamus. Deinde stoici corpus dicunt, quia in corpore, & spiritum secundum substantiam quasi totius animam. Hac aperte in scriptura inuenies, altiore enim sensum atque uerum perspicere nequuerunt, unde per uniuersa mundi substantiam tanquam fouentem animam transire deum asseruerunt. Seducti autem sunt, quia de sapientia dicit, per omnia ipsum transire tenuitate atque munditie sua, non enim intellexerunt de ea sapientia, quae prima creatura est scriptum esse. Hylen quoque in principijs philosophi stoici scilicet Plato, Pythagoras, & Aristoteles posuerunt, quam informem & absque qualitatibus asserunt, quibus Plato in Timaeo, unum occulte principium censere uideatur his uerbis. Quid nobis uideatur de omnium principio aut principijs, modo dicendum non est, non alia de causa nisi difficillimum est. Ille etiam locus scripturae. Terra quoque erat inuisibilis & informis, occasionem eis dedit, ut Hylen deo subicerent. Vacuum autem Epicurus posuit, quoniam illud non recte intellexit. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas. Aristoteles usque ad lunarem pilam providentiam dei deduxit illo psalmo decaptus. Domine in caelo misericordia tua, & ueritas tua usque ad nubes. Prophetica enim dicta ante Saluatoris nostri tempora magna obscuritate tegebant. Supplicia uero apud inferos esse tam poetae quam philosophi a nostris acciperunt. Ad haec autem sequitur necessario immortalitas animi, quod enim supplicio & cruciatu uexatur, omnino uiuit. Plato quoque, quod Hebraei gehennam dicunt ignis, fluuios Tartarum, Cocytum, Acheronta, & Pyriphlegethonta secundum poetas propellat, uiros uero igneos dicit damnatas animas ad supplicia impellere, angelos uidelicet quosdam a quibus iniusti puniuntur. Ad haec angelum unicuique ad custodiam diuinitus datum a scriptura nos didicimus. Et Plato scribere non dubitauit hoc modo. Quoniam inquit omnes animae sorte uiuendi modum eligere, ordine ad sortem suam progrediuntur motae a daemone, quem singulae sortitae sunt, qui ad custodiendam hanc uitam, & ad perficiendam quae elegerunt, una cum eis mittitur. Hoc ipsum credo Socratem etiam significasse, cum daemone quodam sapius atque sapius gubernari

nari se dixerit. Mundum quod factum esse a Mose didicerunt. Aper-
tissime namque Plato uniuersi huius factorem atque patrem deum ap-
pellat, quasi ab eo solo ex non ente formatum. Stoici quoque huius
opinionis sunt, & quem scriptura diabolum nominat, malignam ani-
mam in decimo de legibus Plato appellauit, aduersus quam pugnam
nobis esse constitutam ostendit. Cum autem mundum alium intel-
ligibilem, alium sensibilem esse Moses ostendat, & alium primitiuum
atque exemplar, alium exemplaris illius simulachrum, quorum alter
scilicet intelligibilem imitari, alterum scilicet sensibilem senario ac-
commodet numero, qui a Pythagoreis quasi foecundus coniugium
appellatur. Nam in unitate quidem inuisibile coelum, terram sanctam,
& lucem intelligibilem creatam fuisse asserit. In principio enim in-
quit fecit coelum & terram, terra enim erat inuisibilis. Et dixit deus,
Fiat lux. In creatione uero mundi sensibilis solidum coelum creauit.
Solidum porro nihil aliud quam sensibile est, Terram similiter uisi-
bilem, & lucem uisibilem produxit. Hinc Plato idaeas & species sen-
sibilium, intelligibiles intelligibili mundo collocauit. Corpus a ter-
ra formatum Moses asseruit, quod terrenum Plato habitaculum ap-
pellauit, rationalem vero animam Adae in faciem affirmat, unde phi-
losophi in capite intellectiuae animae sedem arbitrati sunt. Ad simili-
tudinem autem dei factum hominem cum audiuerunt, sequelam il-
lam intellexerunt, de qua scribit alibi Moses. Post dominum deum
nostrum ambulate, & mandata eius seruate. Sequuntur nempe deum
omnes, qui pie ac sancte ipsum colunt. Hinc Stoici philosophi philo-
sophandi finem congruenter naturae uiuere terminarunt, Plato vero
deo per similitudinem inhaerere, & omne bonum bono amice esse at-
que simile. Et in Timaeo iuxta libri finem, Oportere inquit ut intelle-
cto intelligens secundum priscam naturam simile faciat. Cumque si-
mile factum sit, illum semper praeculis habere finem, qui omnibus
optimae uitae finis a dijs praepositus est, huncque finem in praesenti & in
futuro tempore sequi fratres quoque homines omnes, quoniam ab uno
deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos, alios quasi argenteos, alios
quasi aureos ait. In Thetico autem cum ueram philosophorum uitam
describat, nonne christianorum uita superiore quadam uirtute con-
citus descripsit; Pythagoras uero, Socrates, & plato cum se uocem.

G iij dei

dei audire affirmarent, constructionem uniuersorū diuinitus factā atq; gubernatam intelligebant, Mosaycam illam uocem exprimentes. Et dixit, & factum est. Hesiodus uero de creatione Pandoræ dicit, quia Vulcano Iuppiter iusserit aquam terræ commiscere, & uocem atq; mentem hominis limo immittere. p̄terea ignem & lucem allegorice deum appellat scriptura. Stoici uero naturam esse dicunt ignem artificiosum, uia in generatione gradientē. Epicharmus autem Pythagoreus, unde nisi a scriptura didicit nihil clam deo esse, & ipsum natura omnia uidere, nihilq; impossibile ipsi esse. Democritus quoq; omnia inquit Iuppiter cognouit, omnia ille dare, & omnia potest auferre, rex omnium ipse solus est, Iouem enim plerumq; primam causam solent appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tanq; Pythagoreus. Vnum inquit hominū genus est, & ab una matre cuncti, unum patrem creatorem summum atq; optimum artificem habemus, qui progressus singulis diuersos secundū merita præbet. Matrem profecto Hylē appellauit. Illud autem Platonis in epistola ad Erastō, & Choriscon omnino diuinum patrem enim & filium nominat, & per eos pie tanquā uniuersi causam iurandum esse asserit, & illud similiter. Circa regem omnium omnia esse, secundo circa secunda, tertio circa tertia. Quæ omnia aut illi diuinitus reuelata sunt, aut, quod reliquum est, ab Hebræis eorumq; scriptura acceruit, sanctissimam enim trinitatem illis uerbis significari non dubito, tertio enim spiritum, filium secundo, patrem primum ordine posito collocamus. Heraclitus uero Ephesius, unum mundum sempiternum atq; incorruptibilem opinatur semper fuisse, futurumq; affirmans, alterq; corruptibilem & factum diuinitus. Plato rursus in septimo de republica hanc diem nocturnam diem appellat, propter huius mundi forte principes, somnum autem & mortem uiam animæ in corpus similiter, ut Heraclitus esse confirmat; quāobrem, utputo spiritus sanctus ore prophætę de Saluatore nostro his uerbis p̄dixit. Ego dormiui & soporatus sum, surrexi, quoniam dominus suscepit me. Non enim resurrectionē solummodo deum excitationemq; a somno, sed descensum etiā eius in carnem somnum allegorice appellauit. Ego x̄o de dominico etiā die in decimo de republica, his uerbis uaticinatum fuisse Platonem censeo. Cum inqt in prato septem
dies

LIBER TERTIVS DECIMVS 309

dies singuli affuerūt, tunc surgētes hinc oportet in octauo die ipsos proficisci, & quatruiduo peruenire, pratum enim octauam spheram tanq̄ amoena sanctorū loca intelligimus, septem autem dies erraticarum sphaeras, & omnem operosam artem ad finē quietis festinantem. Via ὄ inquit, quę ultra erraticas stellas est, ad sup̄mum cœlū ducit, ad motum uidelicet & diem octauum. Quatruiduo uero peruenire ait per quattuor elementa uiam fieri significans, Septimā etiā diem non Hebrei solum, sed omnes fere tam philosophi quam poetę sacratiorem esse cognouerūt. Antisthenes quoq; propheticum illud, Cui me assimilatis dicit dominus, commutauit, deumq; dixit nulli similem esse. Quare impossibile est inquit ipsum agnoscere, cuius imaginem nullam habeas. Similia etiā Xenophon Atheniensis his uerbis scribit. Qui omnia quatit, & omnia quiescere facit, magnus, potensq; est, quod omnibus patet, qualis autem forma sit nemini patet nisi ipsi soli, qui luce sua omnia perlustrat: quis enim corporeus deum uerum cœlestem atq; immortalē oculis cernere potest? Et Xenophanes Calophonius. Unus inquit deus inter deos atq; que homines maximus, nec corpore atq; mente mortalibus similis. Cleanthes etiā Stoicus interrogans me inquit, qualis deus sit? atrende igitur bonus, ordinatus, iustus, sanctus, seipsum possidēs, utilis, speciosus, oportunus, seuerus, liber, semper commodus, intrepidus, sine mœstitia, sine dolore, tutus, gloriosus, charitas, quem esse omnes conueniunt mitis, acer, tardus, sine quærela, semper manēs. Deinde idolorum cultum occultius meo quidem iudicio reprobās subiungit. Ille liberalis autem atq; seruus est, qui opinione uulgari dicitur quasi bonum inde quicquam consecuturus. Noli ergo uulgari opinione deum colere, nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus autem uerbi, quod est, semper inquit sensum homines non capiunt, nec antequam audiāt, nec cum primo audierint. Hecataeus uero, qui uniuersam hystoriam collegit, cum de Abraam & Aegyptijs dicat, Sophoclem tragicum in tragœdijs scripsisse affirmat. Unus uere, unus est deus qui cœlum latamq; terram fundauit, qui ceruleam ponti undam, & uentorum flatus produxit. Mortales autem errore seducti ex aere, ac lapidibus, auro eboreq; simulachra nocentium deorum constituimus, quos sacris solennitatibusque pestiferis

pestiferis honorantes, falsam pietatem amplectimur. Manifestū autem unum principium rerum Locrensis Timæus in libro de natura his uerbis p̄dicauit. Vnum inquit principium omnium rerum est, ipsum abiq; origine. Nō enim erit principium si ab alio factum est, sed illud unde factum est principium erit. Epicarmus autem comicus de diuino uerbo aperte sic scribit. Diuinum inquit uerbum est, quod artes hominibus suggerit, docetq; facere quod conducit. Nō inuenerūt enim homines artem, sed deus hominibus eam immisit, uerbum autem hominum a diuino uerbo defluxit. Cum autem per Esaiam spiritus sanctus clamet. Quid opus mihi est sacrificioꝝ multitudi-
 ne uestrorum dicit dominus, plenus sum holocaustis agnoꝝ, pinguedinem & tauroꝝ sanguinem nolo. Et post pauca. Lauamini purificateq; uos, & eijcite iniquitatem ab animis uestris, ceteraq; huius. Menander comicus uide quemadmodum in comoedia eisdem fere uerbis a sententia usus est. Si quis Pamphile taurorum in sacrificium oblata multitudine, aut deorum aliorumq; huiuscemodi propitium se habiturq; deum arbitrat. penitus errat mentis leuitate seductus, sed oportet iustitiam seruare, non adulterio, neq; uirginum uti corruptione, nec acus quidem tenue filum, si alienum est, concupiscere. Deus enim prope est, & omnia uidet, quod illi simile est, deus appropinquans ego sum, & non deus delonge, faciet ne aliquid homo in occultis, & ego non uidebo ipsum. Deiphilus etiam comicus non aliunde quam a scriptura in comoediam transfudit ea, quæ de iudicio dicit. Tu putas inquit mortuos, qui delitiose uixerunt, dei iudicium effugisse, sed est iustitiæ oculus, qui omnia perspiciat. Duo enim itinera mortuis proposita esse putamus, alterum iustorum, alterum impioꝝ. Caue igitur ne erres, nam & apud inferos iudicium est, quod deus dominator omniū exercebit, cuius nomen terribile, quod ego dicere nequeo. Si quis autem mortalium male agens putat dei oculum effugere, is impia ducitur opinione. Caue te qui putatis deum non esse, est enim inquam. Si quis autem perperam agit, tempus lucratur: nam postea dabit poenas. In Orphicis quoq; scriptum inuenit. Cum omnes deos occultauerit, ad latissimam rursus restituet lucem. Quare si iuste sancteq; uiuemus, & hic beati, & postquam hinc recesserimus, beatiore futuri sumus, quam beatitudinē

LIBER TERTIVS DECIMVS 302.

beatitudinem non determinato quodam temporis spacio habebimus, sed in æternum requiescere poterimus, una cum cæteris habitantes immortalibus. Idem. Orpheus cum inuisibilem deum affirmaverit, uni solummodo cognitionem sui donasse de genere Chaldeorum asserit. Abraam, ut ego puto, aut aliquem ex suis significans his fere uerbis. Nullus inquit deum nouit, nisi quidam unigenitus a genere Chaldeorum defluxus. Deinde cõmutatis uerbis, illud expressit. Cœlum mihi est sedes, terra ꝑo scabellum pedum meorum. Deus inquit in cœlo aurea in sede firmis sedere cognoscit, terra uero sub pedibus eius est, manum autẽ eius dexteram ad fines oceani ostendit, montium radices tremiscunt, a uiribus eius resiste: e nõ possunt. Cælestis igitur ipse est, & in terrã omnem peruenit, ipse initium omnium medium atq; finis. Hæc ab illis prophetis effluerunt, Quis si aperiet cœlum, tremor uniuersa comprehendet, & abs te montes liquefient, sicut a facie ignis liquitur cera. ut quis metitus est cœlum palmo? Quid oportet singula singulis conferendo longiorem esse omnia quæ apud Græcos uel apud Barbaros, siue poetas, siue philosophos rectius dicta sunt, apertissime a Iudæorum scriptura deriuata uidentur. Hæc Clamens. Nos autem Platonem maxime admirantes, neq; id ab re diligentissime, namq; scripturam sequi uidet, philosophiam tamen eius reiciemus, quoniam purissimum scripturæ aurum non omnino immaculatum seruaui. Sola enim diuina eloquia sanctaq; puraq; sunt longe ab omni mendacio remota, argentum purgatum & probatum terræ. Platonis autem cæterorumq; omnium dicta simul ac scripta, quoniam humanis cogitationibus atque coniectura ad considerandam naturam rerum accesserunt, non nihil falsitatis permixtum possident.

Quod inconstanter de deo Plato locutus est.

CAPVT VIII.

NAm si quis uoluerit amore atq; odio depositis exquisita ratione ueritatem inspicere, mirabilem illum philosophum simulachris quæ manibus hominum facta in uiri similitudinem fuerant, dei appellationẽ turpiter attribuisse conperiet. Ita post sublimem illam Theologiam, qua patrem & creatorem uniuersi unum deum esse cõscripsit, a cœlo in profundum idolorum

Hæc latine

latræ delapsus populi Atheniensis opinionibus ferebatur. Nec ueritus est Socratem in Pyraum ad soluenda deæ uota descendentem laudare, Gallum etiam Aesculapio sacrificari probe iussu a Socrate fatari uidetur, & Delphicum dæmona paternum Græciæ interpretem appellat, & diuinis libenter laudibus prosequitur. Audi enim eum quæ turpiter uulgarem de dijs opinionem confirmat dicēs. Aliorum autem dæmonum generationem cognoscere, ac dicere maius quoddam opus est quàm nos ferre possumus. Sed credendum est his, qui iam diu dixerunt, qui deorū nepotes sunt, & ut aiunt, clare progenitores suos nouerunt. Non enim possibile est deorum filios incredulos esse. Nam & si nullam necessariam aut uerisimilem afferant demonstrationem, tamē quia sua se narrare affirmant, leges patrias sequentes credamus, propter hæc & cetera huiusmodi, is philosophus nobis, quoniam secum ipse dissidet, relinquendus est. Nam qui poetas poetarumque fabulas in libris de legibus contemnit, quique mentitum illum ait, qui primus fingere ausus fuit, ea coelum fecisse, quæ ab Hesiodo scribuntur, ceteraque huius, quomodo nunc deos & deorū nepotes Saturnum, Iouem, Iunonem, & ceteros appellat,

Quod non recte Plato de Dæmonibus sensit.

CAPVT IX.

AD hæc cum mediam rationalium naturam non absque ortis, sed genitam scriptura prædicet, ex qua per lapsum genus dæmonum esse confirmet, atque ideo nullo modo angelorum, aut dæmonum aliquem deum appellet, quoniam nec natura immutabiles sunt, nec a seipsis, sed a prima causa tam esse quam bene esse immortalitatemque consequantur. Plato incorporeas quidem has intellectuales substantias & rationales similiter asserit. Sed primum non recte non genitas tam ipsas quam omnem animam opinatur, deinde quasi natura defluxisse a prima causa, & ita constitutas esse contendit. Non enim omnino a non ente simpliciter factas arbitratur. Quare plurimorum deorum genus quasi defluxus quosdam ac emanationes primæ causæ & secundæ, ut ipse dicit, nobis proponit, hos natura bonos esse, nec posse a propria uirtute labi, ac propterea deos esse affirmat. Genus autem dæmonum aliud quoddam facit, quod omnis nequitia, ac in peiora mutationis capax esse dicit.

Hors

Horum alios bonos, alios prauos & esse & appellari. Hæc a scriptu-
raludgorum, id est a ueritate ipsa alienissima sunt. Sed unde sibi hoc
genus dæmonum constitutum est? Nemo enim mentis compos a
corporali materia, quæ irrationalis est, rationalem naturam dæmo-
num unquam constituet. Quod si etiam ipsi emanationes quædam
superioris naturæ sunt, unde igitur nequitia in his posterioribus, quæ
a primis emanarunt, nata est? quomodo autem amaritudo a dulce-
dine processit? Nam si prauis dæmones omnes tenebras & omnem
amaritudinem malignitate superarunt, quomodo ex defluxu meli-
oris naturæ ortū habuerunt? ex quasi emanassent, non mutari pro-
fecto ad peiora potuissent: si uero mutati sunt, non emanarunt cer-
te ab impassibili natura. Quod si neque a superiore natura defluxu
quodam emanasse ipsos ratione confiteri cogimur, nec a corporum
materia productos, sequitur non genitos esse, & sic ad corporum na-
turam non genitam, tertiam quandam naturam absque ortu cum deo
uniuersi collocare uidetur, ita non erit sibi deus creator ac pater o-
mnium. Sed de his satis dictum est.

Quod non recte in omnibus Plato sensit.

CAPVT. X.

Nunc de anima quid sentiat uideamus, iam igitur cum im-
mortalem Hebræis similiter scripserit, ac ad dei similitudi-
nem formatam putauerit, substantiam eius tamen ex in-
diuisibili constare cōtendit. Dicit enim in Timæo, gene-
ratione atque uirtute priorem corpore, quasi dominam animam esse
productam hoc modo. Ex indiuisibili substantia inquit, quæ sem-
per eodē modo se habet & diuisibili, tertiam quandam substantiam
inter hæc extrema cōstituit, & quod multo peius est, diuinam illam
incorpoream rationalem deoque similem animam ad asinos, lupos, for-
micas, apes, cæterasque bestias descendere asserit, & huic opinioni
absque demonstratione aliqua cæteros adherere hortat. Vsq; adeo
inquit in libro de anima errant, quousque cupiditate corporis rursus
corpori copulant, talibus autē copulant, quales mores prius in hac
uita comprobarunt. Nam quæ uentri atque turpitudini deditæ fuerant,
asinorum & similiarum bestiarum corpora ingrediuntur, quæ rapa-

H ij ces

ces atq; tyrannicæ luporum atq; accipitrum corpora ingrediuntur, quæ populares fuerant, & uulgarem modestiam atq; iustitiam consuetudine cōmuni, non philosophia & mente approbarunt, uel fornicarum, uel etiam hominum rursus accipiunt corpora. Et in Phædro ad idem inquit. Vnde singulæ animæ uenerunt ad decem usq; annorū milia non reuertuntur: non enim allatæ pennatæq; fiunt ante hoc tempus, nisi sedulo philosophatæ fuerint, aut cū philosophia priorum indulserint amoribus: iste autem ter deinceps, si hanc uitam elegerint, post mille annos circumuoluunt, & sic allatæ atque pennatæ, in tribus annorū milibus tandem perueniūt, aliæ v̄o postquam hanc uitam exierint, aut sub terra damnatæ puniuntur, aut in cœli aliquem locum leuata cōgruenter huic uitæ conuersantur, & post mille annos ad quamcunq; uitam elegerint, utræq; reuertunt. Descēdunt enim etiam in bestiarum corpora, & ex his alia perīodo rursus corpora hominū ingrediuntur. In libris autem de republica. Ab Orphei dicitur anima cygni uitam, muliebris odio generis, quoniam a fœminis occisus, nolebat fœmineum rursus uterum intrare, electam fuisse, sed cygnus ait, humanam uitam elegit. Hæc cæteraq; huiusmodi scribens, non Hebræos, sed Aegyptios in hoc fuit secutus, quod certe non fecisset, si ueritatis esset amicus, quam falsitatem non grauaremur refutare, si ratione aliqua niteretur. Nunc v̄o quoniā ipse sibi dissidet, relinquatur. Nam ut alibi ostendimus, impias animas apud inferos æternaliter puniri scribit. Et ex his q̄ modo diximus, ex sententia sua corpus eligere asserit, piæ autē in sempiterna in insulas beatorū profectas feliciter uiuere, in alijs & in Gorgia scripsit. Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniā manifeste falsum contemnendum potius est, quam refutandum. Illa uero sua opinio, qua rationalem animā ex diuina & ex passua quadam atq; irrationali compositam esse arbitratur, a multis etiam Platonis sprete neglectaq; est. Seuerus em̄ Platonius in libro de anima his uerbis hanc positionē Platonis aggreditur. Si ex passibili atq; impassibili substantia diuinitus anima cōstituta est, quasi ex albo & nigro, medius quidam color necesse est tempore disseparet extremis eam penitus dissolui. Quare nō immortalis, sed mortalis anima erit, conceditur enim quæcunq; natura sine contrario non sunt, spacio

spacio tandem temporis disseparari. Si ergo anima quoque ex impassibili atque passibili substantia facta est, necesse est quemadmodum sic cum ab humido, calidum a frigido, leue a graui, dulce ab amaro, album a nigro, sic & ipsam tempore distrahi, soluta contrariorum compagine. cum unumquodque ad naturam suam necessario tendat. An non uidemus quod graue est, quamuis a leuiore uictum eleuet, deferri tamen & ascendendi tarditatem atque difficultatem leuiori conjunctione afferri sua? ac similiter leue quamuis deferri cogatur, ad superiora tamen nititur. Quaecumque enim a duobus contrariis coniuncta sunt, impossibile est eodem modo semper manere. Sed non est certe anima haec duobus contrariis composita, sed simplex natura atque incorporea. unde Plato recte immortalem eam putauit. Verum quoniam ex anima & corpore constare hominem ab omnibus dicitur, ac passiones quae nobis sponte, contraque accidunt, animae passiones esse dicuntur. Hoc signo multi seducti, possibilem substantiam eius corporalem mortalemque opinati sunt. Plato vero impossibile eius naturae possibilem substantiam annectere coactus est. Quod autem aliter se res habet, a uirtutibus ipsius animae actiuis conabor ostendere. Haec de anima sufficiant.

Quod non recte de caelo Plato sensit. CAP. XI.

DE caelo vero ac Stellis, quamuis a patre omnium Hebraeis similiter productas asserat quasi deos, tamen caelestes cultas colendas consulit, sic in Epimenide dicens. Coelum inquit sicut omnes alios daemones atque deos honorare oportet, & nota ipsi apprime facere. Et post pauca, Deos uisibiles maximos, colendissimos, perspicacissimos, ac omnino primos stellarum naturam dicendum est, deinde demones colendi sunt. Quomodo autem si haec omnia facta sunt, ut ipse alibi testatur, sicut in superioribus diximus, deorum cultu honoranda sunt? cum ille solus creator omnium secundum ueritatem scripturaeque auctoritatem colendus sit? Haec perstringere placuit, ut uideas quae rectissime a nobis Hebraeorum scripturae platonica philosophia propositam esse. Ex his autem, quae nos scripsimus, facile unusquisque caetera comperiet, quae tetigimus, non ut Platonem accusemus, quem summo opere admiramur, sed ut ostendamus quanto ipse distat a Mosaiica & prophetica

H iij ueritate.

ueritate. Nam si quis accusare uellet, multa certe in eo inuenire posset, qualia sunt quæ de mulieribus in libris de republica scripsit.

Quæ de mulieribus sensit Plato. CAP. XII.

QVorum nonnulla referre alienum non est, Forsan inquit si quid præter consuetudinem dixerò, ridiculum tibi uideatur. Quid enim inusitatus quàm mulieres in gymnasijs nudas, nec solum iuuenes, sed etiam anus cum uiris luctantes uidere? Et subiungit, Si quis autem irridebit, quoniam gratia uirtutis unde mulieres exerceant, is quàm utilis sit, res ista non intelligit. Similia & in septimo de legibus præcipit. Lex enim in ea inquit, quæcunquæ masculis tribuit, eadè etiam mulieribus exercitia tribuit, nec unquam ipse dixerim equitare, armamque mouere, ita uirorum esse, ut a mulieribus aliena sint. Hæc longe remota a uera Hebræorum disciplina quæ non uiderit. Non enim non dico mulierum, sed nec uiorum quidè uiribus absque nutu diuino præclarissimæ res gerunt. Nisi enim deus inquit ædificauerit domum, inuanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatè, frustra uigilat qui custodit eam. Mirabilis autè ille philosophus, in gymnica mulieres certamina deducere non ueret. Mulieres inquit adolescentulæ nudæ, cursu & æquis certent. Quæ uero quartumdecimum annum excefferint, amictu cõuenienti uestitæ, in certamine rursus descendant. In alijs quoque certaminibus, quæ ad uiros spectant, ut in luctatione & iactu lapidum, in arcu & funda, & similibus, non uiros solum, sed etiam mulieres adhibere præcipit. In solènitatibus etiam nudas in sexto de legibus, adolescentulas cum nudis iuuenibus tripudijs salire iussit. His illa quæ in libris de republica de cõmunitate mulierum dicta sunt, addenda mihi uidentur. Lex inquit ponenda est, ut mulieres uiris omnibus cõmunes sint, nullaque cum uno solummodo habitare possit: hoc enim modo filij quoque cõmunes putabunt, nec pater filium suum, nec filius patrem cognoscat. Et post pauca, Non tamè quibus suis mulieres cõmuniter subijcimus, sed potestati principum totam rem cõmittendam arbitramur, ut quæadmodum pecunias publicas digne distribuunt, sic mulieres quoque fortibus uiris, & utriusque dignitate tribuant. Multa huiusmodi sunt apud eum, imò multo etiam turpiora, quæ negligenda potius, quàm scribenda duximus. Sed ut quantum distet mens humana,

mana,

mana, quæ quis præcipui philosophi a mente Mosayca, quæ diuinitus doce-
batur, apertius uideas, leges Platonis de Cæde cum Mosaycis conferas.

Leges aliquæ Platonis. CAP. XIII.

¶ Votuncumque inquit deus de furto & de fure dixerit, id dili-
genter ciuitas oraculum dei secuta faciat. Et siquidẽ liber
aliquis iudicium fecerit, gloriam uirtutis assequatur, si pro
sciens non dixerit, infamis esto. Seruus si quid induxerit,
publice domino eius pecunia referatur, ipse autem liber sit, si pro sci-
uerit & obtulerit, morte supplicium luat. Morte crudelissime iudi-
cio quidem meo non indigentem puniri præcipit, cum eos qui furta,
homicidiaque commiserunt, uiuere patiatur, ac a domino interfici ser-
uum pro nihilo putet. Purgetur inquit si quis seruum suum occide-
rit, si uero ira concitatus alienum obrunauerit, duplum domino red-
dat. Si quis autem liberum hominem non præmeditatione atque in-
sidijs, sed repente ira commotus interemerit, cum ea fecerit, quæ illi
faciunda sunt. Qui absque ira occiderit, duobus ad domandam iram
exulet annis. Qui uero insidijs hominem excepit, hic & alia simili-
ter faciat, & exulet non duobus, sed tribus annis. Quod si post exi-
lium rursum hominem interfecerit, perpetuo exulet, Parentes si filium
uel filiam interfecerint, tribus exulent annis. Cumque redierint, con-
uersari iure simul non permittantur. Vir autem si uxorem, aut con-
uerso necauerit, triennio similiter exulet, cumque redierit, cum libe-
ris suis non conuersetur. Frater si fratrem, aut soror si sororem, simi-
liter. Quod si frater in defensione principis fratrem quasi hostem in-
terfecerit, mundus sit. Similiter quæcumque aliquis se ipsum defenden-
do trucidauerit, mundus sit, præterquam si seruus pro defensione sua
liberum interfecerit, de quo ea statuimus, quæ de parricida, qui pa-
rentes scilicet interfecerit, dicta sunt. Hæc si Mosaycis conferas, hu-
mana uidebuntur ad diuina conferri. Si quis inquit percusserit spon-
te hominem, & percussus decesserit, morte moriatur, si uero non
sponte percusserit, loca dabo quo fugiendum est. Si quis dolo atque in-
sidijs hominem interfecerit, etiã ab altari si illo refugerit, ad mortem
rapiatur. Qui patrem aut matrem uerberat, moriatur. Si quis in iur-
gio lapide aut pugno percusserit hominem, si homo non morietur,
damnum & medicamenta restituet qui percussit. Si seruus aut

H iij serua

serua in manibus domini dum ab eo uerberetur interierit, ultione do-
 minus uindicabit, si ꝑo diem unum uel duos supuixerit, non uindi-
 cabitur, argentum em̄ eius est. Si quis serui aut seruae oculum erue-
 rit, libertatem ei pro oculo dabit. Hæc Moses, Illa etiam nō est ab re
 audire, quæ de rebus minimis inhumaniter Plato sancit. Si quis in-
 quit ficus aut unam absq; consensu patroni accæperit, quoniã quæ
 sua nō sunt accæpit, damnetur. Quod si seruus quispiam fecerit per
 singulas ficus atq; racemos, æqualia numero uulnera patiatur. Hæc
 certe magnificamente Platonis digna non sunt. Sed audi modo ui-
 cissim, atq; cognosce q̄ humanissime atq; diuine Moses. Si introiue-
 ris inquit in uineam proximi, comedes uuam & implebis animã tu-
 am, nihil autem exportabis. Et rursus, Si in messem proximi tui ue-
 neris, non immittas falcem, sed spicas in manibus tuis colligas, si me-
 tendo manipulum oblitus fueris, in agro non reuerteris ad accipien-
 dum, inopi relinquant, ut benedicat tibi dominus deus tuus, in uinde-
 mia non reuerteris ad uindemiandum iterum; inopi erit si quid reli-
 ctum est. Innumerabilia in Platone sunt, quæ reprehendi possunt,
 sed ea quæ dicta sunt satis multa esse opinor, ad ostendendũ iure no-
 bis Iudaica Platonis anteferri.

EVSEBII PAMPHILI LIBER
 QUARTVSDECIMVS.

VNC aliorum quoq; philosophorum sectas, imo
 uero nugas compendiose ponamus, quorum erro-
 res non a me ipso, sed contradictione & pugna inter
 eos mirabili cognosces, quos quando inter se, aut cū
 alijs comparo, non facile negauerim, illos claros fuisse
 se uiros. Quando uero Hebræorum Theologis at-
 que philosophis comparo, & doctrinam doctrinæ illorum cōfero,
 caduca & friuola omnia quæ philosophi excogitarunt, mihi uiden-
 tur. Nec mirum, illa diuinitus ædita sunt, hæc humanitus.

I Quod omnes inter se philosophi repugnant, cōtra quod
 nostri omnes concordant. CAP. I.
 Deo ut non simus accusandi, si Græcorum doctrinam despi-
 cimus, & Hebræorum scripturam amplectimur. Nam opera
 precium